

Mesterek – műzsák: olykor különváltan, olykor takarásban

Gerevich József gyakorló pszichiátert mint „A terápiák társadalma, társadalmak terápiája” kötet szerzőjét ismertem meg. Kritikát is írtam róla, s hangsúlyoztam: a nappali szanatórium megteremtésével új nyomvonalat alakított ki a pszichiátriában. Ez a szerveződés a kábítószerrel önként leszokni óhajtok nyitott terepe volt – nappaloként csoportos együttléte garantált; akik felkeresték, választásuknak megfelelően például gitározhattak, diskurálhattak.

Ez az időszak a képmutatásé volt: a pszichiáterek legjelesebbjei (gondoljunk csak Ozsvát Károlyra, Buda Bélára, Szilárd Jánosra) hiába hangsúlyozták a kábítószerrel, az öngyilkosság növekvő előfordulását. A hivatalos verdikt ennek csak egy-egy szűk szakmai tanácskozáson adott módjával helyt. Aczél György egy pécsi kongresszuson kifogásolta a „mentálhigiénés” jelzót – az egyes intézmények névtábláján semmitmondó fogalmakkal helyettesítette volna: például Rezeda utcai intézmény. Aczélék szerint ez megoldaná a konfliktusokat. Nos, ilyen attitűddel szemben nyílt kritika volt Gerevich fellépése.

Most azonban nem ezzel a Gerevichcsel kívánok foglalkozni. A „Teremtő vágyak” mintegy más személyiség műve.

Gerevich kötete három, jól elkülönülő, ám egymást kiegészítő részre tagozódik. Az első és a harmadik konceptuális keretbe foglalja a másodikat, az „esetelemzőt”. Az *első részben* a festmények elemzésének lehetőségeit tipologizálva megkülönbözteti a stílust vegzáló művészettörténetet, a képek tartalmának a feltárását és a pszichológiai jelentés, a festő és a mű szubjektív viszonyának elemzését. Őt ezen utóbbi érdekli. El akarja kerülni a könnyed pszichologizálást. Két szempontra koncentrál, az alkotóra és társára (a műzsára, a barátira, a partnerre). Találkozásokat akar tetten érni. Ezeknek hat fajtáját különíti el:

- a szakítással végződő szerelmi csalódást;
- a szimbolikus heteroszexuális kapcsolatokat;
- a domináns pszichikai és fizikai erőszakot;
- az alkotók a kegyetlenségig eljutva szakítanak műzsájukkal – e szakítás körülményeit;
- a pszichózisba torkolló tragikus végkifejletet;
- a boldogsághoz elérő kooperációt.

Gerevich művét szöveggyűjteménynek titulálja.

A kötet *harmadik* részében mintegy kibővített interpretációval találkozunk az olvasó.

Akár évekig tartó várakozás is megelőzheti az óhajtott találkozást, amelyet olykor mélylélektani motívumok ösztökélnek. Traumát idézhet elő a sikertelen modellkeresés, s ez folyamatos készenléti állapotban ölthet testet.

A találkozók tipikus helyszíne az utca vagy a kocsmá. Az egymásra lelésben a műzsá kreatív részese az alkotó folyamatnak, mintegy kettős kreativitásként.

A műzsá emelheti a művészeti nívót, új stílust is kialakíthat, de adódhat, hogy a műzsá önmaga megvalósítására törekszik, s át kívánja venni az irányítást; a két személy (alkotó – műzsá) valamelyiküknél súlyos frusztrációhoz vezethet.

Agresszióval is találkozhatunk:

- a mimézisen alapuló agresszió allegorikus vagy közvetlen stilizáltságú festményeket eredményezhet
- de előhívhatja a személyes reflexiót is.

Gyógyítja a kreatív tevékenység a régebbi traumákat, illetve a traumák által kiváltott lelki szenvedéseket? – teszi fel a kérdést Gerevich. Válasza szerint a kérdés nem válaszolható meg igennel vagy nemmel. Mindazonáltal a gyermekkori traumák feloldhatók szerencsés konstellációk összeállításának esetén. Ami a szerencsés konstellációkat illeti – nehéz különválasztani a művészi tevékenységet és a találkozás, a párkapcsolat élményéből fakadó impulzusokat.

Akárhogyan is, számolnunk kell a vágyteljesítő fantáziával, a frusztrált, elfojtott vágyak kreatív megélésével.

A szerző úgy véli: eltérően a közhiedelemmel, narkotikumok használata nem jellemző a művészekre. Nem tipikus ugyan, ám beindulhat addiktív folyamat; elpusztíthatja a pszichózis a kreativitást, sőt az alkotót magát is.

Befejezésül Gerevich József az alábbi szentenciát kockáztatja meg; a kötet olvasója „közelebb kerül a művész szándékaihoz, és eltöprenghet azon, mi a különbség a művész és nemművész, vagy alkotó és műzsája között. És közelebb kerülhet a műalkotások megértéséhez.” (159.)

A kötet *fő része* 25 páros bemutatása, ha tetszik, esetelemzés. Ezek közül kettőt választottam ki, bízva abban, hogy kellően reprezentálják a másik 23-at is.

A „Pisztolylövés az éjszakában, avagy Marat halála” Edvard Munch és Tulla Larsen históriája. Munch tipikus témája egy gyilkos nő, aki mellett egy megölt férfi fekszik. A férfi, akit Tulla keresett, egy nemzetközi reputációval bíró, vonzó idol volt, aki egyformán alkalmasnak tetszett férjként, gyermeke(i) apjaként is: Munch. Ez a szerelem azonban eleve aszimmetrikus volt – a súlyosan pszichiátriailag sérült Munch pánikrohamokban, generalizált szorongásban szenvedett, alkoholfüggőként és szerencsejátékosként vált ismertté. Főként pénzzavarát kompenzálандó választotta ki Tullát.

Miközben Munch több nővel is létesített kapcsolatot, ráébredve Tulla kitartó, vehemens vonzódására, menekülni kezdett. Tulla rendíthetetlenül eredt Munch nyomába, kifejezésre juttatva, hogy nem elégszik meg kettejük barátságával, többre tart igényt. Olaszország, Svájc, Franciaország voltak az üldözés egyes etapjai. Tulla egyszer csak elveszítette Munch nyomát, s mintha visszafogta volna a kergetést. Szórványos találkozásai sivárságát Tulla olykor-olykor öngyilkossági fenyegetésekkel próbálta megtörni. Ez csak a többedik alkalommal lett sikeres: barátok – barátnők kapacitálásának immár nem tudván ellenállni, Tullának sikerült a Larsen-házba csalni Munchot, ahol tisztázatlan körülmények között a beígért öngyilkosság helyett Tulla, aki változatlanul követelte házasságukat, Munch egyik mutatóujját meglötte.

„Így vált Tullából Charlotte Corday, s így lett Munch (aki, tegyük hozzá: soha nem nősült meg) halott Marat.” (94.)

A „Kiüzetés a Paradicsomból, avagy a lázadó vadóc mélyrepülése” Max Ernst és Leonora Carrington kanosszáit tárja elénk. A férfi és a nő egy csapásra lobbant elemmentaris szerelemre. A tekintélyek ellen folyamatosan lázadó Leonora 10 éves kora óta a szürrealizmus megígéztette, s ez az elkötelezettsége még csak fokozódik Ernsttel való londoni találkozásukkor, rabja lesz a vonzó férfinak. Párizsba már együtt érkeznek. Szerencsésen befolyásolják egymás művészetét. Fantáziaviláguk rokon. Idilli művészéletet élnek, amíg 1939-ben a francia hatóságok mint ellenséges idegent le nem tartóztatják Ernstet. Leonora kétségbeesetten próbál segíteni szerelmén.

Végül is az idegösszeroppanás határáig elérkező Leonora visszakapja Ernstet. A boldog közös munkálkodás azonban nem tart sokáig, 1940-ben a Gestapo degenerált művészete miatt táborba zárja, ahonnan szerencsésen megszökik ugyan, ám Leonora ekkor már érzékcsalódásokban szenved. Szülei segítségével korszerűnek számító gyógy-

módok által tünetmentessé válik. Az Egyesült Államokba, majd Mexikóba utazik – itt bontakozik ki igazán világhíre.

Dali úgy ítéli meg, hogy ő volt a XX. század legnagyobb festőnöje.

[Szembetűnő, hogy (gondoljunk a Gestapóra) a hatalom mennyire igyekszik felsőbbrendűségét azzal is demonstrálni, hogy akár esztétikai döntéseket is hozva kompetensnek hiszi magát az ítélkezésre. Ezzel persze nem pusztán a Gestapo dicsekedhet, hanem az arrogáns hatalmak általában.]

Recenzióban mesterek, műzsák kapcsolatát hol különválnak, hol takarásban levőnek tituláltam. Az első minősítésre elég talán Edvard Munch és Tulla Larsen egyoldalú viszonyát említeni. Utóbbival (takarásban) azt a specifikus kapcsolatot óhajtom példázni: olykor-olykor csak ideiglenesen megmutatkozó szimbiózis ez, amelyben bizonyos fókig feladja az Én a Másik kedvéért identitását, s kölcsönösen gazdagítják egymást. A fedésbe hozás tehát nem dehonestáló, nem lenéző. Ellenkezőleg.

Az olvasók jelentékeny része felettébb érzékeny, fogékony az intimitásra. Különösen kitetszik ez a művészek (így a festők) életének rejtettebb mozzanataira, nem nyilvános életvitelére.

Gerevich vállalkozása már csak ezért is sikerre van ítélve. Meggondolandónak vélem, hogy nem kellene-e a bemutatni kívánt kötetet olcsóbb, tehát népszerűbb kiadásban is publikálni, talán a diagnosztikus – terápiás részek mellőzésével, amelyek korrektek ugyan, ám stilisztikailag egészen más aurával bírnak, mint a mindennapi beszédet leképző leírások.

Az irodalomjegyzék nem nyerte el szimpátiámat – esetlegesnek érzem.

Gerevich élményközpontú, impresszionista művet vetett papírra, ezt az élménycentrikusságot talán érdemes lenne hangsúlyozottabbá tenni, sőt minden bizonynyal folytatni.

A kötet egyébként exkluzív kiállítású, szemet gyönyörködtető.

Eme ismertető szerkesztésével együtt nagyon kedves és hasznos gesztussal hívta fel figyelmemet a Szerkesztőség arra, hogy Gerevich József publikálta immár 2017-ben a folytatást (Teremtő vágyak 2. Műzsák és festők) is.

(Gerevich József: Teremtő vágyak. Művészek és műzsák. Budapest, 2016, Noran Libro, 159 p.)